УДК 378: 371

ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

Калаур Світлана Миколаївна
м.Тернопіль

У статті представлено аналіз наукової категорії компетентність. Охарактеризовано види ключових освітніх компетентностей. Обґрунтовано той факт, що ціннісно-смислова компетентність виступає провідною серед інших. Головна увага зосереджена висвітлені змісту та сутності ціннісно-смислової компетентності. Проаналізовано властивості ціннісних орієнтацій як головних складових ціннісно-смислової компетентності. Наголошено на необхідності у формуванні ціннісно-смислової компетентності у майбутніх соціальних педагогів під час навчання.

Ключові слова: компетентність, освітні компетентності, ціннісні орієнтації, ціннісно-смислові компетентності, майбутній соціальний педагог.

Вибір інноваційного курсу в освітній галузі нашої країни диктує необхідність вдосконалення змісту викладання навчальних дисциплін та орієнтацію на розвиток індивідуальності майбутнього фахівця. А тому, ще під час навчання у вищому навчальному закладі студент повинен отримати лише теоретичні знання, а у нього повинна бути сформована компетентність, яка базується на практичному досвіді, професійних цінностях. Усе задеклароване вище, безумовно, передбачає організацію навчально-виховного процесу на основі компетентнісного підходу. Оновлена парадигма організації вищої освіти дозволяє констатувати що саме компетентнісний підхід є найбільш ефективним з огляду на нові стандарти у підготовці фахівців. Запровадження компетентнісного підходу передбачає ґрунтовне удосконалення основних компетентностей.

Слід констатувати, що компетентності, якими оволодіває фахівець – це, насамперед, замовлення суспільства на підготовку його громадян, такий перелік багато в чому визначається узгодженою позицією соціуму в певній країні або регіоні. Як зазначає, А. Хуторською [10], посилення уваги до формування компетентностей обумовлене рекомендаціями Ради Європи, що стосуються оновлення освіти та її наближення до замовлення соціуму. Згідно із визначенням Міжнародного департаменту стандартів для навчання, досягнення та освіти (International Board of Standards for Training, Performance and Instruction (IBSTPI) [12] «компетентність» визначається як спроможність виконувати завдання, або роботу, адже містить набір знань, навичок та відношень, що дають змогу особистості ефективно здійснювати діяльність. Експерти програми «DeSeCo» [11] представляють подібне трактування, а саме – «здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, виконувати поставлені завдання».

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що різні аспекти формування компетентності у майбутніх фахівців представлено у напрацюваннях А. Маркової, О. Овчарук, О. Онищук, О. Пометун, О. Савченка, Ю. Татура, та ін. Зокрема, у наукових працях Ю. Ємельянова, В. Маслова, О. Софронова компетентність розглядають як: систему властивостей особистості, що визначається результатом розв'язання проблемних завдань; певний набір якостей, поведінкових характеристик, які необхідні

працівнику для успішного виконання тієї чи іншої роботи; певний стан, який виникає внаслідок оволодіння знаннями, досвідом, навичками, уміннями. У результаті аналізу наукових доробок, ми прийшли до розуміння того, що й до сьогодні не вироблено єдиного підходу у розумінні наукової дефініції «компетентність», а також не встановлено перелік ключових освітніх компетентностей, якими повинен оволодіти майбутній соціальний педагог, потребують уточнення питання щодо змісту ціннісно-смислової компетентності. Усе це зумовило нас до написання статті.

Мета статті – дослідити сутність та зміст ціннісно-смислової компетентності та визначити її місце у структурі професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Насамперед проведемо семантичний аналіз сутності наукової категорії «компетентність». Отже, компетентність у перекладі з латинської «competentia» означає обізнаність людини добре та ґрунтовні теоретичні знання та практичний досвід. Ми повністю поділяємо думку М. Чошанова [8] у тому, що компетентна людина повинна не тільки розуміти сутність проблеми, але й уміти практично її вирішувати. Відтак, компетентний фахівець повинен використовувати найбільш ефективний шлях у розв'язанні конкретної проблеми. У нашому розумінні, компетентність припускає наявність необхідного досвіду застосування компетенції.

Відповідно до поділу змісту освіти на загальну метапредметну (для всіх предметів, що вивчаються протягом навчання), міжпредметну (для конкретного циклу предметів, або освітніх галузей) і предметну (для кожного навчального предмету), науковцями пропонується трирівнева ієрархія компетентностей.

- ключові компетентності (відносяться до загального (метапредметного) змісту освіти);
- загальнопредметні компетентності (відносяться до певного кола навчальних предметів та освітніх галузей);
- предметні компетентності (частки стосовно двох попередніх рівнів компетентності, що мають конкретний опис і можливість формування в рамках навчальних предметів).

Ключові освітні компетентності конкретизуються кожного разу на рівні освітніх галузей і навчальних предметів, які опановують майбутні фахівці відповідно до спеціальності. Перелік ключових освітніх компетентностей визначається на основі головних цілей вищої освіти, структурного представлення соціального досвіду й досвіду особистості, а також основних видів діяльності студентів, що дозволяють їм опановувати соціальний досвід, одержувати навички практичної діяльності. Науковці переконані у тому, що лише у тому разі, коли фахівець, у повній мірі, оволодів ключовими компетенціями, він може розраховувати на робоче місце. Адже, саме ключові компетенції, на думку В. Піщуліна [5], передбачають загальну здатність людини мобілізувати у ході професійної діяльності набуті знання і уміння, а також використовувати узагальнені способи виконання дій. Ключові компетенції, у нашому розумінні забезпечують універсальність професійної діяльності та допомагають фахівцеві бути гнучким, мобільним, конкурентноздатним. На основі оволодіння ключовими компетентностями майбутній соціальний педагог зможе використовувати знання як інструмент для розв'язання життєвих проблем, генерувати нові ідеї, приймати нестандартні рішення й нести за них відповідальність.

У своєму дослідженні ми брали за основу напрацювання А. Хуторського [10], який до ключових освітніх компетентностей відніс сім компетентностей, а саме: ціннісно-смислову компетентність; загальнокультурну компетентність; навчально-пізнавальну компетентність; інформаційну компетентність; комунікативну компетентність; соціально-трудову компетентність; компетентність особистісного самовдосконалення. У бачення автора ціннісно-смислова компетентність передбачає сформованість компетентності у сфері світогляду. Під час аналізу напрацювань фахівців [10; 11; 12] встановлено, що ціннісно-смислова компетентність безпосередньо пов'язана з ціннісними орієнтирами майбутнього фахівця та передбачає сформовану в особистості здатність бачити та розуміти навколишній світ, орієнтуватись у ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, творчу спрямованість, уміти вибирати цільові та значеннєві установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення.

Вагому роль у формуванні майбутнього соціального педагога як професіонала відіграє загальнокультурна компетентність, що включає загальні питання, в яких студент повинен бути добре обізнаний та мати широкий досвід діяльності. Майбутній соціальний педагог має знати особливості національної та загальнолюдської культури, духовно-моральні основи життя людини, культурологічні основи сімейних, соціальних явищ і традицій, мати компетентності в побутовій і культурно-дозвіллєвій сфері, володіти ефективними способами організації вільного часу. Цей вид компетентності включає досвід засвоєння наукової картини світу, що розширюється до культурологічного й загальнолюдського розуміння світу.

У свою чергу, навчально-пізнавальна компетентність передбачає сукупність компетентностей майбутнього фахівця у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, евристичної, загальнонавчальної діяльності. Сюди науковці віднесли: знання й уміння у сфері планування, генерації ідей, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності. У рамках даної компетентності визначаються вимоги відповідної функціональної грамотності, що передбачають сформовані уміння відрізняти факти від домислів, володіння вимірювальними навичками, використання статистичних методів пізнання.

На основі сформованої інформаційної компетентності майбутній соціальний педагог має можливість сформувати уміння самостійно шукати, аналізувати та відбирати необхідну інформацію, організовувати, перетворювати, зберігати та передавати її. Вважаємо, що саме завдяки інформаційній компетентності фахівець може забезпечити розвиток навички компетентної діяльності стосовно оволодіння тією інформацією, що міститься у навколишньому світі та представлена у навчальних предметах, які безпосередньо вивчають студенти.

Встановлено, що комунікативна компетентність включає знання мов, способів взаємодії з оточуючими людьми та подіями, навички роботи у групі, виконання різних соціальних ролей у колективі. У нашому розумінні, майбутній соціальний педагог, повинен навчитися презентувати себе, уміти грамотно вести дискусію, оволодіти належним рівнем загальних та спеціальних комунікативних умінь та мати високу комунікативну культуру спілкування.

Соціально-трудова компетентність означає, що особистість оволоділа знаннями та досвідом у сфері громадянсько-суспільної діяльності, у соціально-трудовій сфері, у сфері сімейних стосунків та обов'язків, а також у питаннях професійного самовизначення. У соціально-трудову компетентність включено уміння аналізувати ситуацію на ринку праці, діяти відповідно до особистої та суспільної вигоди, володіти етикою трудових і громадських взаємин. Майбутній фахівець, який має високий рівень соціально-трудової компетентності відрізняється тим, що він опанував навички соціальної активності, а також у нього сформована загальна функціональна грамотність.

З'ясовано, що компетентність особистісного самовдосконалення спрямована на засвоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки. Майбутній соціальний педагог повинен опанувати способи самопізнання, мати сформовану психологічну грамотність, культуру мислення та поведінки. Дана компетентність передбачає високий рівень статевої грамотності, здоров'язбережуючої культури, а також володіння внутрішньою екологічною культурою. У цю компетентність віднесено також комплекс якостей, які пов'язані із основами безпечної життєдіяльності.

Беручи до уваги той факт, що ціннісно-смислова компетентність забезпечує механізм самовизначення майбутнього фахівця, вважаємо, що саме від її сформованості безпосередньо залежить індивідуальна освітня траєкторія та програма життєдіяльності соціального педагога. У нашому баченні саме від сформованості ціннісно-смислової компетентності залежить сформованість інших освітніх компетентностей. Саме тому вважаємо за доцільне більш глибше зупинитися на аналізі її сутності.

Встановлено, що провідне місце у ціннісно-смисловій компетентності посідають саме ціннісні орієнтації. За останні десятиріччя як в нашій країні так і за кордоном проблема цінностей та

ціннісних орієнтацій набула особливої актуальності. Ці поняття визначають не тільки мотивацію індивідуальної поведінки, але й складають світогляд людини. Як констатують науковці [1; 6; 8] соціальне становище молодої особистості, її життєвих цінностей, безумовно перебувають у прямій залежності від конкретної історичної епохи. Як відомо ціннісні орієнтації особистості формуються в процесі виховання і навчання. Через процес виховання здійснюється трансляція (передача) ціннісних орієнтацій від покоління до покоління як на вербальному так і невербальному рівнях. Зазначимо, що вищий навчальний заклад як соціальний інститут має суттєвий вплив на формування ціннісних орієнтацій у своїх студентів.

У філософському словнику зазначено, що ціннісні орієнтації це «відносно стійкої системи спрямованості інтересів; потреб особистості, яка задає напрям, основну лінію життя» [4, с. 254]. Усі ціннісні орієнтації людини, на думку Ю. Волкова [2], складаються в певну систему. Ми підтримуємо позицію П. Сорокіної у тому, що без ціннісних орієнтацій «людина перетворюється в електронно-протоновий комплекс і рефлекторний механізм» [6, с. 385]. Досліджуючи поняття «цінності», М. Головатий прийшов до висновку, що це «певні ідеї, погляди за допомогою яких люди задовольняють свої потреби та інтереси» [3, с. 69]. У нашому розумінні ціннісні орієнтації це особливий компонент духовного світу людини, що є наслідком вільного обрання ціннісних переваг, що формуються в процесі засвоєння людиною певного соціального досвіду і проявляються в її переконаннях та інтересах.

Залежно від потреб молодої людини її ціннісні орієнтації можуть змінюватися, проте слід зазначити, що у кожної особистості є більш-менш визначена система пріоритетів та цінностей. Серед усієї ієрархії цінностей виділяють ті, які є загальнолюдськими, тобто властиві переважній більшості молодих людей до них належать наприклад: Нація, Народ, Свобода, Творчість, Гуманізм, Праця, Солідарність, Чесність, Вихованість, Інтелігентність, Сім'я. Слід брати до уваги той факт, що ціннісні орієнтації сугубо особистісні – те що для однієї людини може бути цінністю, інша особа може недооцінювати, чи не сприймати. Таким чином, однією із найхарактерніших властивостей цінностей є їхня суб'єктивність. Встановлено, що пріоритетне значення мають індивідуальні цінності особистості над суспільними. Ієрархія індивідуальних цінностей є своєрідною ланкою, яка зв'язує окрему людину і суспільство. Ще одна особливість полягає у тому, що ціннісні орієнтації виступають конкретним результатом діяльності кожної молодої особистості. Узгоджена, несуперечлива система ціннісних орієнтацій дозволить майбутньому соціальному педагогові прожити життя продуктивно з повною самореалізацією. Вироблена суб'єктивна система ціннісних орієнтацій суттєво допоможе у процесі реалізації особистістю професійних здобутків та сприятиме самоствердженню у якості високо компетентного фахівця-професіонала.

Наші власні спостереження щодо формування ціннісних орієнтацій свідчать про те, що в останні роки більшість молодих людей починає переорієнтовуватися на матеріальні цінності. Їх приваблюють гроші, бізнес, участь у владних управлінських структурах. Сьогодні існує велика кількість студентів, які переконані у тому, що якщо вони матимуть великі фінансові капіталовкладення, то з часом зможуть реалізувати себе на основі справжніх загальнолюдських цінностей. Поряд із таким прагматичним підходом, спостерігається також і тенденція росту у молодих людей духовних пошуків, орієнтації на істинні цінності, що проявляється у збільшенні інтересу до світової культури, свого народу, дослідження родоводу своєї сім'ї, а також участі у громадських молодіжних організаціях політичного та соціального спрямування. На наш погляд, саме навчальні заклади повинні відіграти в питаннях формування ціннісних орієнтацій суттєву роль і перешкодити підміні істинних цінностей на псевдоцінності. Вважаємо, що у цьому аспекті викладацькому корпусі ВНЗ доцільно чітко розуміти, що ті цінності, які будуть закладені під час навчання у свідомість студентів матимуть суттєвий вплив на реалізацію ними у майбутньому професійної діяльності.

Вважаємо, що серед усіх соціальних структур, які дотичні до формування ціннісних орієнтації вищі навчальні заклади не повною мірою реалізовують увесь потенціал, і як результат – спостерігається не належний рівень сформованості ціннісно-смислової компетентності у переважної більшості майбутніх учителів Для того, щоб посісти чільне місце серед інститутів, які мають значний вплив на формування ціннісних орієнтацій молодого покоління викладачам необхідно урізноманітнювати форми роботи.

Висновок. У процесі дослідження встановлено, що компетентність виступає вагомою складовою професіоналізму фахівця. Чільне місце у структурі компетентностей займають ключові компетентності, що забезпечують універсальність професійної діяльності та допомагають фахівцеві бути гнучким, мобільним, конкурентноздатним. Ключові компетентності дозволять ефективно здобувати, аналізувати інформацію, отриману з різних джерел та застосовувати її для свого власного індивідуального розвитку і самовдосконалення. До них відносять: ціннісно-смислову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, інформаційну, комунікативну, соціально-трудову компетентності та компетентність особистісного самовдосконалення. Ціннісно-смислова компетентність передбачає сформованість компетентності у сфері світогляду, тому виступає профілюючою та впливає на формування інших ключових компетентностей. Проведене дослідження засвідчило, що ціннісні орієнтації займають вагому роль у структурі ціннісно-смислової компетентності. Однак варто акцентувати увагу на тому аспекті, що сьогодні рівень сформованості ціннісних орієнтації у студентів потребує удосконалення.

Перспективи подальших наших досліджень лежатимуть у площині ґрунтовного вивчення механізму формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. Ми плануємо провести соціологічне дослідження для встановлення справжньої картини в ієрархії сформованості ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів.

Література та джерела

1. Бондаренко І., Давидов П. Ціннісні орієнтири у формуванні державотворчих устремлінь молоді // Шлях освіти. – 1996. – №2. – С.15-18
2. Волков Ю.Г., Добреньков В.И., Кадария Ф.Д., Савченко И.П., Шаповалов В.А. Социология молодежи / под ред. проф Ю.Г. Волкова. – Ростов-н /Д.: Феникс, 2001. 576 с.
3. Головатый Н.Ф. Социология молодежи: – К.: МАУП, 1999. – 224 с.
4. Основи філософії культури: Словник / Н.Г. Джингарадзе та ін. – К.: Знання України, 2004. – 254 с.
5. Пищулин В.Г. Модель выпускника университета / Пищулин В.Г. // Педагогика. – 2002. – № 9. – С. 22–27.
6. Проблема формування критеріїв добору соціальних цінностей у сучасної молоді // Людина, становлення, розвиток. – Львів-Одеса. – 1997. – С. 202-208.
7. Соціальна філософія: Короткий енциклопедичний словник / Заг. ред. В.П. Андрущенко, та ін. – Київ–Харків: ВМП „Рубікон", 1997. – 400 с.
8. Ценностные ориентации и самочувствие молодежи в новых общественно-экономических условиях. – М.: 1998. – 192 с.
9. Чошанов М.А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: [методическое пособие] / Чошанов М. А. – М.: Народное образование, 1996. – 160 с.
10. Хуторської А. Ключові освітні компетентності [Електронний ресурс] / А. Хуторської // – Режим доступу : http://osvita.ua/school/theory/2340/
11. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft) http://www.oecd.org/education/skills-beyond-school/41529556.pdf.
12. Spector, J. Michael_de la Teja, Ileana. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification. – p.1.

В статье представлен анализ научной категории компетентность. Охарактеризованы виды ключевых образовательных компетенций. Обоснованно тот факт, что ценностно-смысловая компетентность выступает ведущей среди других. Главное внимание сосредоточено на содержании и сущности ценностно-смысловой компетентности. Проанализированы свойства цен·

ностных ориентаций как главных составляющих ценностно-смысловой компетентности. Отмечена необходимость формирования ценностно-смысловой компетентности у будущих социальных педагогов во время учебы.

Ключевые слова: компетентность, образовательные компетентности, ценностные ориентации, ценностно-смысловые компетентности, будущий социальный педагог.

The paper analyzes the essence of scientific category «competence». We have characterized the types of key educational competencies. We have justified the fact that the value-sense competence is the lead of others. The role of value-semantic competence of future social workers has been considered. The author has described the characteristics and content value-semantic competence. The main focus is on light value-semantic competence and the need for the formation of the students during their studies. The properties of the value orientations of the future social teachers as the main components of value-semantic competence have been analysed.

Key words: competence, educational competence, value and meaning of competence, value orientation, future social teachers.